

Amal Rasim oğlu HƏSƏNLİ i.ü.f.d.
AƏSMA “Maliyyə və mühasibat” kafedrasının müəllimi
E-mail: amalhasanli888@gmail.com

ANTIİNFLYASIYA SİYASƏTİNİN İNKİŞAF ETMİŞ ÖLKƏLƏRDƏ İSTİFADƏ OLUNAN ALƏTLƏRİ

Xülasə

İnflyasiya əmtəə və xidmətlərin qiymətlərinin geniş artımında əks olunan alıcılıq qabiliyyətinin tədricən itirilməsidir. İnflyasiya həm istehlakçılar, həm də biznes üçün alıcılıq qabiliyyətini itirərək zamanla iqtisadiyyatda mal və xidmətlərin qiymətlərinin geniş şəkildə artmasına aiddir. Başqa sözlə, inflyasiya mal və xidmətlərin qiymətlərinin nə qədər sürətlə artdığını göstərən bir ölçüdür. İnflyasiyanın səbəbi inkişaf etmiş ölkələrdə pul kütləsinin artması kimi qəbul edilir. Bununla belə, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə inflyasiya təkə monetar fenomen deyil. İnflyasiya prosesinə girən ölkələrdə tədiy balansındakı böhranlar nəticəsində pulun sürətli böyüməsi və məzənnə dəyişkənliyi kimi maliyyə disbalansı ilə bağlı faktorlar üstünlük təşkil edir.

Açar sözlər: İnflyasiya, mal və xidmətlər, antiinflyasiya, istehlakçı.

JEL: L 40

DOI: 10.54414/FNFY9536

Giriş

İnflyasiya o zaman baş verir ki, əmtəə və xidmətlərə çəkilən xərclər istehsalı üstələyir. Ölkələr ümumiyyətlə inflyasiyanı valyutanın alıcılıq qabiliyyətini kəskin şəkildə azaltmadan artımı təşviq edən optimal diapazonda saxlamağa çalışırlar.

ABŞ-da inflyasiyaya nəzarət etmək üçün məsulyyətin böyük hissəsi Fed-in sabit qiymətlər və maksimum məşğulluq məqsədlərinə nail olmaq üçün pul siyasətini təyin edən Federal Ehtiyatlar Komitəsi olan Federal Açıq Bazar Komitəsinin (FOMC) üzərinə düşür. İnflyasiyaya nəzarət etmək üçün istifadə olunan bir çox üsul var və heç biri əmin olmasa da, bəziləri daha təsirli olub və digərlərinə nisbətən daha az girov ziyanı vurub.

Qiymətə nəzarət hökumət tərəfindən təyin edilmiş və xüsusi mallara tətbiq edilən qiymət hədləri və ya mərtəbələridir. Əmək haqqı nəzarəti inflyasiyanın qarşısını almaq üçün qiymət nəzarəti ilə birlikdə həyata keçirilə bilər. 1971-ci ildə ABŞ prezidenti Riçard Nikson artan inflyasiyaya qarşı çıxmaq üçün genişmiqyaslı qiymət nəzarəti tətbiq etdi. Qiymət nəzarəti ilkin olaraq populyar və effektiv hesab edilsə də, 1973-cü ildə inflyasiya II Dünya Müharibəsindən bəri ən yüksək səviyyəyə qalxdıqda qiymətlərə nəzarət edə bilmədi. Bir sıra müdaxilə edən amillərə (məsələn, Bretton Woods Sisteminin sonu, zəif məhsuldarlıq, ərəb neft

embarqosu və 1970-ci illərin qiymətə nəzarət sisteminin mürəkkəbliyi) baxmayaraq, əksər iqtisadçılar 1970-ci illərə qiymət nəzarətinin səmərəsiz olduğuna kifayət qədər sübut kimi baxırlar. inflyasiyanın idarə edilməsi üçün alətdir.

Daraldıcı pul siyasəti indi inflyasiyaya nəzarətin daha populyar üsuludur. Daralma siyasətinin məqsədi faiz dərəcələrini artırmaqla iqtisadiyyatda pul təklifini azaltmaqdır. Bu, istehlak və biznes xərclərini azaldan krediti bahalaşdıraraq iqtisadi artımı yavaşlatmağa kömək edir.

Dövlət qiymətli kağızları üzrə daha yüksək faiz dərəcələri də bankları və investoraşağı dərəcələrdən faydalanan daha riskli səhm investisiyaları əvəzinə müəyyən gəlir dərəcəsinə zəmanət verən xəzinədarlıqları almağa həvəsləndirərək artımı yavaşladır.

Qeyd etmək lazımdır ki, pandemiya, Rusiya və Ukrayna arasındakı münaqişə və bütün dünyadakı icmalara təsir etməyə davam edən dalğalanan iqtisadi şərait haqqında düşünərkən, inflyasiya səviyyəsi rekord həddə çatdığı üçün ölkələr bu vəziyyətlərin uzunmüddətli təsirlərini görürlər. Birləşmiş Ştatlar, İspaniya və Fransa inflyasiya ilə mübarizə aparan bir neçə ölkədir, çünki yaşayış dəyəri vətəndaşları əvvəllər heç vaxt görmədiyi bir yükə salır. Bu qiymət dəyişikliklərində daxili və xarici qüvvələr, o cümlədən tədarük zəncirinin pozulması mühüm rol oynayır. Birləşmiş Ştatlar

hökumətin iqtisadi yardım səyləri və pandemiya zamanı görülən qabaqlayıcı tədbirlərdən sonra inflyasiyaya səbəb olan tələbi görür. Hökumətin bu perspektivi ilə yanaşı, şirkətlər pandemiya sonrası geri dönüşlərinin qısamüddətli ola biləcəyindən narahat olmağa başlayırlar. Faiz dərəcələri yüksəldikcə, Redfin kimi daşınmaz əmlak firmaları işçilərini ixtisar etməli olurlar, çünki onların baş direktoru ipoteka tələbinin bu yayın əvvəli üçün şirkətin proqnozundan 17 % aşağı olduğunu söylədi. Son aylarda yanacağın qiymətləri kəskin artdığı üçün hava yolları da inflyasiyaya məruz qalıb; lakin, Delta, American Airlines və United Airlines kimi aviaşirkətlər hələ də gəlirlilik proqnozlaşdırırlar, çünki istehlakçılar artan bilet qiymətlərini qəbul edirlər. Digər tərəfdən, Avropa Ukraynaya müdaxilənin mənfi təsir göstərdiyi Rusiya tədarükündən asılı olması səbəbindən təklif məhdudiyyətlərinin qiymətləri, xüsusən də neft və qaz qiymətlərini artırdığını görür. [70]

Amerika Birləşmiş Ştatları və Avropa ümumi dövlət xərclərini azaldarkən borc pul tələbini məhdudlaşdırmaq üçün faiz dərəcələrini yüksəltməklə bu tələb və təklif təzyiqlərini azaltmaq üçün hökumət tədbirlərindən istifadə etdilər. Digər tərəfdən, Avropa Ukraynaya müdaxilənin mənfi təsir göstərdiyi Rusiya tədarükündən asılı olması səbəbindən təklif məhdudiyyətlərinin qiymətləri, xüsusən də neft və qaz qiymətlərini artırdığını görür. Birləşmiş Ştatlar və Avropa ümumi dövlət xərclərini azaldarkən borc pul tələbini məhdudlaşdırmaq üçün faiz dərəcələrini yüksəltməklə bu tələb və təklif təzyiqlərini azaltmaq üçün hökumət tədbirlərindən istifadə etdilər.

Avro zonasında inflyasiya çox yüksəkdir və oktyabrda ilk dəfə olaraq ikirəqəmli rəqəmə çatır. Burada Estoniyada inflyasiya 25%-ə qədər yüksəlib. Qarşılaşdığımız şokların - müharibə, enerji, pozulmuş təchizat zəncirləri, tələbin yenidən bölüşdürülməsi - inflyasiyanın bir müddət hədəfimizdən yuxarı qalacağı anlamına gəlir.

Belə çətin dövrlərdə mərkəzi banklar qiymət sabitliyini təmin etmək üçün öz daxili kompanslarına - mandatlarına sadıqlıklarına - etibar etməlidirlər. Onlar inflyasiyanı geri qaytarmaq üçün nə qədər çətin olsa da, lazımı qərarlar qəbul etməyə hazır olmalıdırlar – çünki çox yüksək inflyasiyanın kök salmasının nəticələri hamı üçün daha pis olardı (Zeynalov V.Z, 2010).

Bəs bu nə deməkdir?

Cavab bu mühazirə silsiləsinin həsr olunduğu Raqnar Nurksenin yazısında tapıla bilər. Beynəlxalq maliyyə arxitekturasına dair işi ilə məşhur olsa da, o, həm də müharibələrarası illərin təcrübələrinə əsaslanaraq inflyasiya anlayışımıza mühüm töhfə verdi. Xüsusilə inflyasiya ilə mübarizənin həm mürəkkəb, həm də sadə olduğunu göstərdi.

Mürəkkəbdir, çünki böyük volatillik dövründə iqtisadiyyatlar artan və davamlı inflyasiya yaradan bir sıra şoklarla üzləşə bilər. 1920-ci illərin şahidi olun ki, inflyasiyanın səbəbi qismən valyuta məzənnələrinin aşağı düşməsi və enerji də daxil olmaqla kəskin təchizat darboğazları idi. Amma sadədir, çünki son nəticədə bu şokların davamlı inflyasiyaya gətirib çıxara bilməsinin yalnız bir yolu var – o da pul siyasəti onlara uyğunlaşarsa və inflyasiya gözləntiləri ilə qidalanmağa imkan verirsə. Nurksenin yazdığı kimi, “qiymət artımı bir müddət davam etdikdə [1] daha da artım gözləntiləri yaratmağa meyllidir. Bu cür gözləntilərin möhkəm və geniş şəkildə özünü doğrultması inflyasiya prosesində həlledici məqamdır. Bu andan etibarən proses tamamilə dəyişdi”. Bu gün biz inflyasiyanın bir sıra müxtəlif şoklar tərəfindən idarə olunduğu son dərəcə çətin bir mühitlə üzləşirik. Amma bu sarsıntıların davamlı inflyasiyaya gətirib çıxarıb-sapmadığını müəyyən edəcək pul siyasətidir. Və bunun baş verməsinə imkan verməyəcəyik. Buna görə də biz dərəcələri 2% orta müddətli inflyasiya hədəfimizi təmin edəcək səviyyələrə qaldırılmalı olacağıq. Faiz dərəcəsi yolumuzun son məqsədi aydındır və biz hələ orada deyilik. Bu yazıda mən niyə belə yüksək inflyasiya ilə üzləşdiyimizi izah etmək və onun yerləşdiyi riskləri qiymətləndirmək istədim. Amma mən iddia edəcəm ki, iki “C” – mandatımıza sadıqlıq və reaksiya funksiyamız haqqında aydınlıq – biz çətinlikləri uğurla həll edə və inflyasiyanı hədəfimizə endirə bilərik.

İnflyasiyaya səbəb olan qüvvələr

Valyuta ittifaqı başlayandan bəri biz inflyasiya mühitində belə sürətli dəyişikliyin şahidi olmamışıq. Avro zonasında 2020-ci ilin dekabrında mənfi olan əsas inflyasiya, pandemiya zamanı ən aşağı səviyyədən 11 faiz bəndi artaraq keçən ay səviyyəsinə yüksəldi. Enerji və ərzaq məhsullarını nəzərə almayan baza inflyasiyası 4,8 faiz bəndi artıb. Bir-birinə bağlı olan üç amil bu dönüşə səbəb

oldu: təkrarlanan sarsıntılarla üzləşməyimiz; həmin şokların daha güclü şəkildə inflyasiyaya keçməsi; və iqtisadiyyatdakı struktur dəyişiklikləri ilə əlaqədar olaraq keçmişlə müqayisədə daha israrlı olduqlarını sübut edirlər.

Birincisi, Avro Bölgəsi iqtisadiyyatı iqtisadiyyatın həm tələb, həm də təklif tərəflərində misli görünməmiş bir sıra şoklara məruz qaldı. Bu, məcmu təklifi məhdudlaşdırmaqla yanaşı, tələbi potensial məhdudiyətləri olan sektorlara yönəltdi.

Tələb sektorlar arasında sürətlə irəli-geri dəyişərkən, biz pandemiya səbəb olan kilidləmələr, təchizat zəncirinin pozulması, enerji istehsalının kəsilməsi və Rusiyanın Ukraynaya qəbuledilməz və əsassız işğalı ilə üzləşdik. Bu yaxınlarda iqtisadiyyatın yenidən açılması yüksək səviyyəli izafi əmanətlər tərəfindən dəstəklənən kəsilmiş tələbin sürətlə sərbəst buraxılmasına səbəb oldu.

Nəticədə, ECB təhlili müəyyən edir ki, tələb və təklif faktorları hazırda əsas inflyasiyaya daha çox və ya daha az bərabər töhfə verir, tələb xidmətlər üçün, təklif isə sənaye malları üçün daha vacibdir. Nəticə böyük və davamlı inflyasiya şoku olmuşdur. İkincisi, biz bu şokların qiymətlərə daha sürətli və daha güclü keçidini görürük.

Keçmişdə istehsalçı qiymətlərinin sənaye mallarının inflyasiyasına keçidi adətən təxminən iki il çəkirdi və çox vaxt mənfəət marjası ilə qismən bufer edilirdi – yəni firmalar istehlakçılara böyük qiymət artımları təqdim etməmək üçün bəzi xərc artımlarını mənimsəyirdilər.

İspaniya və Fransa kəskin şəkildə artan yaşayış xərclərini azaltmaq üçün bu tədbirlərdən kənara çıxırlar. İspaniya iyul ayında Fransanın 6,1%-lik göstəricisi ilə müqayisədə 10,8% illik inflyasiya yaşadı, bu rəqəmlər 1984 və 1985-ci illərdən bəri ölkənin ən yüksək göstəricisidir. Xoşbəxtlikdən, bu inflyasiya yavaşlamağa başlayır, lakin onlar hələ də azalmaq üçün fəal şəkildə çalışırlar. yaşayış dəyəri. İspaniyada elektrik enerjisinin dəyəri bu inflyasiyanın əsas göstəricisi olub, avqust ayı 308 avro/MWh bazar qiyməti ilə İspaniya tarixində ən yüksək elektrik qiymətlərini təqdim edib. Portuqaliya ilə əməkdaşlıqda İspaniya bu ilin martında elektrik enerjisinin qaz qiymətlərini minimuma endirmək üçün söylərə başlayıb. “İberiya İstisnası” istehlakçılar üçün bu qiymətləri aşağı saxlamaq üçün enerji şirkətlərinə

maliyyə dəstəyi təklif etdi. Bu planın faydalı olduğunu sübut etsə də, təkcə qazın qiymətinin aşağı salınması elektrik enerjisinin qiymətlərini bu tarixi maksimuma çatdırma bilməzdi. İndi vətəndaşları daha da dəstəkləmək üçün İspaniya həm qaz, həm də elektrik qiymətlərinin cəmiyyətə təsirini minimuma endirmək üçün bu ilin sonuna qədər pulsuz qatar səfərləri təklif edirlər.

Fransa antiinflyasiya paketini həyata keçirməklə Fransa vətəndaşlarını dəstəkləmək üçün fərqli yanaşma nümayiş etdirir. Bu paket pensiyaların artırılması, benzinə güzəştlərin tətbiqi və ölkənin televiziya illik rüsumunu ödəmək üçün təxminən 20,4 milyard dollar ayırır. Fransanın da Ukraynanın işğalı səbəbiylə qaz qiymətlərinə təsirini görməsi ilə, daşıma xərcləri və enerji xərcləri avqust ayında enerji qiymətləri 28% bahalaşaraq olduqca artdı. Bu paket Fransa iqtisadiyyatındakı bu dəyişikliklərdən ilk növbədə təsirlənən işçi və orta sinif əhalini hədəf almaq üçün bir fürsətdir. Ölkənin aparıcı pərakəndə satış şirkətlərindən biri olan Carrefour kimi bəzi şirkətlər məsələni öz əllərinə alırlar.

Carrefour istehlakçılara xərcləri idarə etməkdə kömək etmək üçün növbəti 100 gün ərzində əsas qidalar, yuyucu vasitələr və uşaq bezləri kimi əsas məhsulların qiymətlərini dondurur. Fransanın əlavə dəstəyi ilə birləşdirilən bu birbaşa yanaşma istehlakçılar və biznes üçün düzgün istiqamətdə atılmış addımdır.

Dünya iqtisadiyyatında belə dalğalanmaları görəndə bu inflyasiyanın nəyə gətirib çıxaracağını təxmin etmək demək olar ki, mümkünsüz görünür. Biz bir çox proqnozların İspaniya və Fransa kimi ölkələri üstələdiyini görmüşük. Dünyanın bəzi bölgələri qarşıdakı aylara nikbin baxır, lakin əksəriyyəti öz iqtisadiyyatlarında tarazlığı necə bərpa edəcəklərini planlaşdırmağa davam edir.

Lakin ECB təhlili göstərir ki, son vaxtlar inflyasiyaya keçid daha sürətli baş verir və cəmi yarım il davam edir. Və orta hesabla, firmalar öz mənfəət marjalarını qoruyub saxlayıb, hətta bəzi sektorlarda artıraraq keçmişə nisbətən daha intensiv olub. Səbəb odur ki, hər yerdə inflyasiya yüksək olduqda və təklif məhdud olduqda, firmalar bazar payını rəqiblərinə itirmədən xərclərin artımını müştərilərə daha asan ötürə bilirlər. Bütün bunlar o deməkdir ki, xarici şoklar əsas inflyasiyaya – inflyasiyanın adətən daha

“yapışqan” hissəsinə sızmışdır. Hətta bəzi sürücülərin darboğazlar azaldıqca, yenidən açılma effektləri aradan qalxdıqca və enerji qiymətləri sabitləşdikcə yumşalması gözlənilsə belə, standart Avro zonasında əsas inflyasiyanın ölçüləri indi təxminən 4 %-dən 8 %-ə qədərdir. [5]

Bu vəziyyəti ağırlaşdıran üçüncü amil iqtisadiyyatda struktur dəyişiklikləri ilə bağlı şokların davam etməsidir.

Pandemiya və müharibənin yaratdığı sarsıntılar əvvəllər adlandırdığımız iqtisadi əlaqələrin “yeni qlobal xəritəsi”ni yaratdı. Və bu yeni qlobal xəritədəki iqtisadi dönüş nöqtələri bəzi tədarük məhdudiyətlərinin daha uzun sürəcəyini nəzərdə tutur.

Birincisi, Rusiyanın işğalı nəticəsində yaranan qaz tədarükünün kəsilməsi bir neçə il davam edəcək böyük struktur dəyişikliyi. Fyuçers bazarının ayrılması onu göstərir ki, biz bir müddət daha yüksək qaz qiymətləri görəəcəyik, çünki Avropa ölkələri Rusiya qazını əvəz etmək üçün müqaviləsiz LNG cəlb etmək üçün mükafat ödəməli olacaqlar. Əvəz etmə effektləri yəqin ki, digər enerji mənbələrinin qiymətlərini də artırıcaq.

Uzun müddət ərzində müharibənin Avropada yaşıl keçidi, o cümlədən bərpa olunan enerjiyə keçidi sürətləndirməsi ehtimalı var ki, bu da son nəticədə elektrik enerjisinin qiymətlərinin aşağı düşməsinə səbəb olacaq. Lakin biz keçid mərhələsində neft və qaz hasilatına investisiyaların azaldığını, bu yanacağa tələbin hələ də yüksək qaldığı halda qalıq yanacağın qiymətlərinə yuxarı təzyiq göstərdiyini görə bilərik.

İkincisi, biz qloballaşmanın təbiətində, xüsusən də Çinin bunda rolunda dəyişikliklər görürük. Pandemiyanın yaratdığı tədarük pozğunluqları, onun ifşa etdiyi zəifliklər və yeni geosiyasi mənzərə qlobal dəyər zəncirlərinin yenidən qiymətləndirilməsinə təkan verəcək görünür.

Bu, “qloballaşmaya” gətirib çıxarmasa da, geosiyasi amillərin tədarük zəncirlərinə yenidən daxil ediləcəyini gözləyə bilərik. Bu yaxınlarda aparılan sorğu göstərir ki, qlobal firmaların demək olar ki, 90%-i növbəti üç il ərzində öz istehsallarını rayonlaşdıracaqlarını gözləyir. Bu, çox güman ki, səmərəliliyi azaldacaq və xərcləri artıracaq ki, bu da tədarük zəncirlərinin tənzimlənməsi zamanı bir müddət inflyasiya təzyiqləri yarada bilər.

Eyni zamanda, Çində daxili siyasət seçimləri, eləcə də ABŞ-ın əsas texnologiyalara ixrac nəzarəti Çinin qlobal istehsal şəbəkəsindəki yerinə təsir göstərə bilər. Bu, ölkəni daxilə dönməyə və bazar yönümlü islahatlardan uzaqlaşdırmağa sövq edən qlobal tədarük şokuna çevrilə bilər.

İkinci dövrə təsir riski

Pul siyasəti bu şokların bir çoxunun birinci dövrə təsirinin qarşısını ala bilmir. Lakin xüsusilə şoklar davamlı olduqda, onların həddindən artıq yüksək inflyasiyanın möhkəmlənməsinə səbəb olan ikinci raund effektləri yaratmamasını təmin etməliyə.

Avro zonası enerjinin xalis idxalçısı olduğundan, ticarət şərtlərimizin pisləşməsi səbəbindən real gəlirdə böyük və qaçılmaz şokla üzləşirik. Bu ticarət şərtləri “vergisiz” bu ilin ikinci rübündə ÜDM-in təxminən 2 faiz bəndini təşkil edib. Bu gün işçilərin, firmaların və hökumətlərin üzləşdiyi sual bu yükün iqtisadiyyat daxilində və zamanla necə bölüşdürülməsidir. Əmək haqqı gəliri ilə mənfəət marjası arasında ədalətli yük bölgüsü, şübhəsiz ki, haqlıdır. Fiskal siyasət yükü müxtəlif gəlir qrupları arasında yaymağa kömək edə bilər. [5]

Üfüqdə tələbi azaltmaq ehtimalı olan amillər var və buna görə də hər şey bərabər olduqda, firmaların xərc artımlarını qiymətlərə köçürməsinə çətinləşdirir. Enerjinin topdansatış qiymətləri pərakəndə satış hesablarına köçürüldükcə, ev təsərrüfatları getdikcə real gəlirlərdə sıxıntı hiss edir və istehlakın aşağı düşməsi ehtimalı var. Eyni zamanda, yenidən açılışdan gözlənilən tələb azalır. Görünür, artıq əmanətlərin azaldılması qənaət və likvidliyə üstünlük verilməsi üçün ehtiyat motivlərinin gücləndirilməsi ilə artıq böyük ölçüdə tarazlaşdırılıb. Bu kontekstdə ÜDM-in artımı ilə bağlı son məlumatlar yüksəlişdə təəccübləndirsə də, tənəzzül riski artıb. Eesti Pank bu il artımın 0,5 % olacağını təxmin etdiyi Estoniya üçün də eynidir.

Bu daxili yavaşlama qlobal miqyasda pul siyasətinin sinxron sərtləşdirilməsi ilə də güclənə bilər. ECB təhlili göstərir ki, 1990-cı illərin əvvəllərindən bəri ABŞ-ın sərtləşdirməsi adətən Avro bölgəsində sənaye istehsalını ABŞ-ın özündə olduğu qədər azaldır. Bununla belə, tarixi sübutlar göstərir ki, biz yavaşlayan artımın inflyasiyaya əhəmiyyətli zərbə vuracağını gözləməməliyik, heç olmasa yaxın müddətdə.

1970-ci illərə qədər davam edən keçmiş Avro bölgəsindəki tənəzzüllərə nəzər salsaq, bir il sonra başlıq inflyasiyasının orta hesabla təxminən 1,1 faiz bəndi azaldığını, əsas inflyasiyanın isə bu məbləğin təxminən yarısı azaldığını görürük.

Təhlil göstərir ki, ABŞ-ın siyasətinin sərtləşdirilməsi ortamüddətli perspektivdə Avro bölgəsində inflyasiyanı azaltmağa meyillidir. Amma yaxın perspektivdə avronun ABŞ dollarına nisbətə dəyər itirməsi və əmtəə qiymətlərinin avro ifadəsində artması halında inflyasiya yüksələcək. Bu kontekstdə çox güman ki, əmək haqqının müəyyən dərəcədə yüksək inflyasiya ilə "tutduğunu" görəcəyik, çünki işçilərin real gəlirlərində itkilərini ödəməyə çalışmaq üçün şərait mövcuddur. Əmək bazarı indiyədək dayanıqlı qalmışdır, perspektiv göstəricilər zəifləmə əlaməti göstərmir. İnflyasiya gözləntiləri getdikcə artır. Paralel olaraq, hökumətlər, məsələn, pensiyaları və dövlət sektorunun maaşlarını inflyasiyaya bağlamaq yolu ilə indeksləşdirməni artırmaq üçün təzyiqlərlə üzləşirlər ki, bu da özəl sektorda əmək haqqı təzyiqlərini artırmağa bilər. Bu dünyagörüşü ən son kollektiv sövdələşmə raundlarından və korporativ telefon sorğusundan əldə edilən sübutlarla təsdiqlənir, hər ikisi də gələn il razılaşdırılmış əmək haqqının təxminən 4% artacağını göstərir. Burada Estoniyada əmək haqqı artımı hazırda 10 % civarındadır. Bu inkişaf hər il ikinci dövrə üçün həddindən artıq təsir göstərmir və daha uzun üfüqlərdə inflyasiya gözləntiləri sabit qalır. Lakin inflyasiyanın uzun müddət yüksək qalması ehtimalı ilə, biz inflyasiya gözləntilərini və əmək haqqı danışıqlarını çox diqqətlə izləməliyik ki, maaş artımı davamlı olaraq hədəfimizlə uyğun gəlməyən səviyyələrdə qərarlaşmasın.

Maliyyə bazarları vasitəsilə dərəcələrin iqtisadiyyata nizamlı şəkildə ötürülməsini, xüsusilə pandemiya ilə bağlı təcili satınalma proqramı çərçivəsində çevik yenidən investisiyaları və yeni ötürülmədən qorunma alətini qorumaq üçün əvvəlki hərəkətlərimizi tamamlayır. Faiz dərəcələrinin yüksək inflyasiya mühitinin həlli üçün ən təsirli alət olaraq qalması doğru olsa da, pul siyasəti bəyanatımızda davamlı olaraq etdiyimiz kimi, "biz öz mandatımız çərçivəsində bütün alətlərimizi tənzimləməyə hazırıq. inflyasiyanın orta müddətli inflyasiya hədəfimizə qayıtmasını təmin edin".

Bu kontekstdə, keçən həftəki mətbuat konfransında izah etdiyim kimi, dekabr ayında pul siyasəti portfelimizin bir hissəsi kimi satın alınan istiqrazların azaldılması üçün əsas prinsipləri ortaya qoyacağıq (Özdemir Z.A., Fisunoğlu M., 2008).

Ancaq reaksiya funksiyamız haqqında aydınlıqla bağlılığı birləşdirməliyik. Bu gün üzləşdiyimiz qeyri-müəyyənliyi nəzərə alaraq, pul siyasətinin irəliyə dair ətraflı göstərişlər verməsi artıq uyğun deyil. Qarşılaşdığımız şokların mürəkkəbliyini nəzərə alsaq, daxil olan məlumatlara cavab verə bilmək böyük üstünlükdür. Lakin məlumatdan asılı şəkildə siyasət görüşlərinin keçirilməsi bir baha başa gələ bilər. Xüsusilə, xəbərlərə cavab olaraq bazar məzənnəsinin dəyişkənliyi daha yüksəkdir. Buna görə də - tariflər üçün xüsusi bir hədəf verməklə bazarları istiqamətləndirmək əvəzinə - reaksiya funksiyamızı aydınlaşdırmaq vacibdir.

Daha əvvəl qeyd edildiyi kimi, biz dərəcələri 200 baza bəndi artırırdıq və dərəcələri daha da artırmağı gözləyirik. İşimiz bitməkdən uzaqdır. Və yaşayış yerini geri götürmək inflyasiyanı hədəfimizə qaytarmaq üçün kifayət olmaya bilər. Nə qədər irəli getməli olduğumuzu və oraya nə qədər tez çatmağımız aşağıdakı amillərlə müəyyən ediləcək.

Birinci və ən vacibi inflyasiya ilə bağlı proqnozdur: biz inflyasiyanın orta müddətli hədəfimizə endirəcəyi səviyyələrə vaxtında yüksələcəyik. İnflyasiya proqnozu gələcəyə hesablanmışdır və üzləşdiyimiz bütün müxtəlif qüvvələri özündə cəmləşdirir: iqtisadiyyata baxış, şokların davamlılığı və maaşların reaksiyası və inflyasiya gözləntiləri. Cari inflyasiya rəqəmləri inflyasiyanın davamlılığı haqqında əlavə fikirlər təmin etdiyi üçün aktualdır.

İkinci amil müvafiq siyasət mövqeyidir və onun tələb və inflyasiyaya ötürülməsi geridə qalır. Pul siyasəti mahiyyət etibarilə gələcəyə hesablanmışdır, çünki faiz dərəcələrində dəyişikliklər yalnız növbəti və ya iki il ərzində tam effektiv çatacaq. Nəticədə, siyasət qərarlarının təsiri zaman keçdikcə güclənsə də, sərt məlumatlarda yalnız bir gecikmə ilə görünəcəkdir.

Ancaq ötürülmədəki bu geriləmə və hökm sürən qeyri-müəyyənlik həm də o deməkdir ki, qarşıdakı məzənnə yolu qarşılaşdığımız gözlənilməz vəziyyətə

yətlərdən asılı olaraq fərqli görünəcəkdir. Məsələn, inflyasiyanın daha davamlı olmasını və gözləntilərin lövbərdən düşmə riski olduğunu görsək, siyasət tədbirlərinin tam təsirinin real-laşmasına qədər gözləyə bilməzdik. Biz inflyasiyanın vaxtında hədəfə qayıdacağına daha çox əmin olana qədər əlavə tədbirlər görməliyik. [6]

Aydınlığın başqa bir vacib ölçüsü də var: digər siyasət sahələrinin niyyətlərinin inflyasiya görünüşünə və bununla da bizim siyasət hərəkətlərimizə necə təsir edəcəyinə dair aydınlığın təmin edilməsi.

Pandemiya zamanı fiskal və pul siyasətinin hərəkətləri təbii olaraq uyğunlaşdırıldı. Fiskal siyasət məşğulluğun fəlakətli çöküşünün qarşısını almaq üçün lazım idi və pul siyasəti inflyasiyanın kəskin azalmasını qarşısını almalı idi. Hər ikisi qiymət sabitliyini dəstəklədi. (Kabuşkin, 2004)

Ancaq bu gün siyasətlər arasında uyğunlaşma o qədər də avtomatik deyil. İqtisadiyyatın yavaşlaması və real gəlirlərin azalması ilə fiskal siyasət avtomatik stabilizatorların töhfəsi üzərində və daha çox genişləndirici mövqeyə keçə bilər. Ancaq tədarükün məhdudlaşdırıldığı bir mühitdə bu, inflyasiya təzyiqlərini gücləndirə və mərkəzi bankı başqa cür lazım olduğundan daha çox siyasəti sərtləşdirməyə məcbur edə bilər.

Buna görə də biz fiskal dəstəyin müvəqqəti, məqsədyönlü və uyğunlaşdırılmış olmasının vacibliyini vurğuladıq.

O, müvəqqəti olmalıdır ki, ortamüddətli perspektivdə tələbi çox da artırmayın. O, hədəflənməlidir ki, fiskal impulsun ölçüsü məhdud olsun və ona daha çox ehtiyacı olanlara fayda versin. Və enerji tələbatını azaltmaq üçün stimulları zəiflətməmək üçün uyğunlaşdırılmalıdır.

Vaxt keçdikcə fiskal siyasətlər konsolidasiya edilməli olacaq və bunun transferlərin və ictimai istehlakın azaldılması və vergilərin artırılması və ya keçmişdə tez-tez baş verdiyi kimi, dövlət investisiyalarının azaldılması yolu ilə edilməsi inflyasiya üçün fərq yaradacaq. Bu gün inflyasiyanın bir çox mənbələri təklif tərəfində olduğundan, qeyri-inflyasiya artımına nail olmaq

üçün investisiyaları lazım olan yerə yönləndirən hökumət siyasəti mühüm olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Sağdıç, Aydın. Enflasyon hedeflenmesi. İstanbul, 2021
2. Li. "Has the inflation process changed?". 2020.
3. Barro. "Has globalization changed inflation?", 2020.
4. Gökal ve Hanif. "Analytical aspects of anti-inflation policy", 2019.
5. Hajamini, M. Asymmetric causality between inflation and uncertainty: Evidences from 33 developed and developing countries. Journal of Quantitative Economics, 17(2), 287-309, 2019.
6. Çetin. "Enflasyon belirsizliği ve yükselme", İstanbul, 2018.
7. Durmaz. Enflasyon ve ekonomik büyüme, İstanbul, 2017.
8. Bağirov S.. "Dünya maliyyə böhranı kapitalizmin böhranıdır?". Sahibkarlığın və Bazar İqtisadiyyatının İnkişafına Yardım Fondu. Bakı, 2013.
9. Буторина О.В. Антикризисная стратегия Европейского союза: ближние и дальние рубежи. Политика. № 3., 2012, с.13.
10. Nəzərova S. Uğurlu iqtisadi siyasət Azərbaycan iqtisadiyyatının dinamik inkişafının təməlini qoyur". "Səs" qəzeti, Bakı, 2010.
11. Динкевич А.И., Мировой финансово-экономический кризис (Опыт структурно-функционального анализа). "Кризис: причины, последствия, уроки", 2010.
12. Özdemir, Z.A., Fisunoğlu M. Inflation, inflation uncertainty, and monetary policy in Turkey: 1960–1998. Contemporary Economic Policy, 18(2), 170-180, 2008.
13. Fountas S., Ioannidis A., Karanasos M. Inflation, inflation uncertainty and growth: Are they related?. Economic Modelling, 27(5), 896-899, 2004.
14. Кабушкин С.Н. Управление банковским кредитным риском. Москва, 2004.

Амал Расим ГАСАНЛЫ

кандидат экономических наук

ААТСО кафедры “Финансов и Бухгалтерского-учета” преподаватель,

E-mail: amalhasanli888@gmail.com

ИНСТРУМЕНТЫ ANTI-INFLATIONARY ПОЛИТИКИ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ

Резюме

Инфляция – это постепенная потеря покупательной способности, выражающаяся в широком росте цен на товары и услуги. Под инфляцией понимается широко распространенный рост цен на товары и услуги в экономике с течением времени, который теряет доступность как для потребителей, так и для предприятий. Другими словами, инфляция является мерой того, насколько быстро растут цены на товары и услуги. Причиной инфляции считается увеличение денежной массы в развитых странах. Однако инфляция в развивающихся странах — это не только монетарное явление. В результате кризисов платежного баланса в странах, вступающих в инфляционный процесс, преобладают факторы, связанные с финансовым дисбалансом, такие как быстрый рост денежной массы и колебания валютных курсов.

Ключевые слова: инфляция, товары и услуги, антиинфляция, потребитель.

Amal Rasim HASANLI PhD of Economy

AALSР Department of Finance and Accounting teacher,

E-mail: amalhasanli888@gmail.com

TOOLS OF ANTI-INFLATIONARY POLICY USED IN DEVELOPED COUNTRIES

Summary

Inflation is the gradual loss of purchasing power reflected in the wide increase in the prices of goods and services. Inflation refers to the widespread increase in the prices of goods and services in an economy over time, losing affordability to both consumers and businesses. In other words, inflation is a measure of how fast the prices of goods and services are rising. The cause of inflation is considered an increase in the money supply in developed countries. However, inflation in developing countries is not only a monetary phenomenon. Because of the crises in the balance of payments in the countries entering the inflation process, the factors related to the financial imbalance, such as the rapid growth of money and exchange rate fluctuations, prevail.

Keywords: Inflation, goods and services, anti-inflation, consumer.

Daxil olub: 11.04.2023